

Anna Głogowska-Balcerzak <https://orcid.org/0000-0001-5591-5433>
Uniwersytet Łódzki
e-mail: aglogowska@wpia.uni.lodz.pl

Prawne aspekty przeciwdziałania handlowi ludźmi w Polsce

Measures against human trafficking in Poland

https://doi.org/10.25312/2391-5145.198/2024_02agb

Streszczenie

Artykuł porusza zagadnienia dotyczące przestępstwa handlu ludźmi w Polsce. Autorka opisuje regulacje prawa krajowego i międzynarodowego oraz przybliża najważniejsze wyzwania związane z przeciwdziałaniem handlowi ludźmi. Celem tego opracowania jest próba odpowiedzi na pytanie o skuteczność istniejących regulacji i wskazanie obszarów, które wymagają zmian zarówno na poziomie legislacyjnym, jak i dotyczącym praktyki stosowania obowiązujących przepisów.

Słowa kluczowe: handel ludźmi, praca przymusowa, migracje, przestępczość zorganizowana

Abstract

This article deals with different aspects relating to the crime of human trafficking in Poland. The author describes relevant national and international instruments and presents the most important challenges relating to combating human trafficking. The article attempts to answer the question about the effectiveness of existing regulations, pointing to the areas that require changes – in regards to legislation and in the practice of applying existing norms.

Keywords: human trafficking, forced labour, migration, organized crime

Wprowadzenie – handel ludźmi w prawie międzynarodowym

Zjawisko handlu ludźmi nie jest bynajmniej nowym fenomenem. W wieku XIX termin *handel ludźmi* używany był niekiedy w literaturze przedmiotu jako synonim handlu niewolnikami, z czasem jednak zyskał nowe znaczenie¹. Do języka prawnego pojęcie handlu ludźmi weszło na początku XX wieku, kiedy pojawiły się pierwsze umowy międzynarodowe dotyczące tego procederu. Analiza pięciu umów przyjętych w latach 1904–1949 wskazuje wyraźnie, że termin *handel ludźmi* rozumiany był wówczas przede wszystkim w kontekście werbowania kobiet do celów „nierządu”². Instrumenty te wyrosły bowiem z tak zwanej koncepcji białego niewolnictwa, stworzonej przez aktywistów dążących do wprowadzenia prawnego zakazu prostytucji³. Na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku w obliczu nasilenia dynamiki międzynarodowych migracji oraz działalności zorganizowanych grup przestępczych państwa zaczęły dostrzegać konieczność określenia na nowo znamion przestępstwa handlu ludźmi. Ukoronowaniem tego procesu było przyjęcie w 2000 roku Protokołu o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniającego Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z 15 listopada 2000 r. (dalej: Protokół z Palermo)⁴. Przyjęcie definicji handlu ludźmi zapoczątkowało nowy rozdział w przeciwdziałaniu rozmaitym formom wykorzystywania drugiego człowieka, określanym niekiedy mianem współczesnych form niewolnictwa. Przez dwadzieścia lat obowiązywania Protokół z Palermo ratyfikowały 182 państwa, a zawarta w nim definicja handlu ludźmi została zaimplementowana do ich wewnętrznych systemów prawa karnego. Wkrótce potem powstały regionalne umowy dotyczące handlu ludźmi, a definicja handlu ludźmi pojawiła się między innymi w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka⁵.

Poprzez termin *przeciwdziałanie*, użyty w tytule niniejszego opracowania, należy rozumieć zarówno ściganie oraz karanie sprawców handlu ludźmi, jak i zapobieganie temu przestępstwu oraz podejmowanie działań mających na celu ochronę pokrzywdzonych. Tak szerokie ujęcie, obejmujące wszelkie aspekty zwalczania handlu ludźmi, zgodne jest z założeniami i celami najważniejszych umów międzynarodowych dotyczących tego zjawiska⁶. Handel ludźmi trzeba bowiem traktować nie tylko jako przestępstwo, ale także

¹ C. Gareis, *Das Heutige Völkerrecht und der Menschenhandel – Eine völkerrechtliche Abhandlung, zugleich Ausgabe des deutschen Textes der Verträge vom 20. Dezember 1841 und 29. März 1879*, Giessen 1879, s. 8.

² T. Obokata, *Trafficking of Human Beings from a Human Rights Perspective: Towards a Holistic Approach*, Martinus Nijhoff Publishers 2006, s. 13.

³ Konwencja w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji z 2 grudnia 1949 r., Dz.U. 1952, nr 41, poz. 278 uznawała prostytucję za „sprzeczną z godnością i wartością człowieka oraz zagrażającą dobru jednostki, rodziny i społeczeństwa”. Zob. A. Głogowska-Balcerzak, *Standardy zwalczania handlu ludźmi w prawie międzynarodowym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2019, s. 53 i nast.

⁴ Dz.U. 2005, nr 18, poz. 160.

⁵ A. Głogowska-Balcerzak, *Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Rantsev v. Cypr i Rosja – handel ludźmi a artykuł 4 EKPC*, [w:] A. Wyrozumska (red.), *Swoboda orzekania sądów międzynarodowych*, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014, s. 51–64.

⁶ M.A. Nowicki, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2010*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 18.

jako naruszenie praw człowieka, dlatego silny akcent kładzie się na konieczność rozwijania standardów dotyczących prewencji, a także zapewniania wsparcia pokrzywdzonym⁷.

Handel ludźmi w Polsce

Polska jest stroną najważniejszych umów dotyczących przeciwdziałania handlowi ludźmi, w tym: Protokołu z Palermo i Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzonej w Warszawie dnia 16 maja 2005 r. (dalej: Konwencja warszawska)⁸. Państwo Polskie wdrożyło też większość z postanowień Dyrektywy 2011/36/UE, której okres transpozycji upłynął w kwietniu 2013 roku⁹. Tekst tego aktu został zmieniony 13 czerwca 2024 i obecnie państwa należące do UE stoją przed koniecznością ponownego dostosowania swoich przepisów do wymogów tego instrumentu¹⁰. Przepis o przestępstwie handlu ludźmi ścigane jest na mocy art. 189a kodeksu karnego, a jego definicja znajduje się w artykule 115 par. 22¹¹. Składa się ona z trzech elementów: wskazanych czynów, użytych środków oraz celu polegającego na wykorzystaniu i jest zgodna z założeniami powyższych instrumentów prawa międzynarodowego¹². W polskim ustawodawstwie brakuje natomiast definicji pracy przymusowej, stanowiącej jeden ze sposobów wykorzystania w ramach trzeciego elementu definicji handlu ludźmi. Zapowiedzi wprowadzenia tego pojęcia do kodeksu karnego pojawiają się od wielu lat, jednak jak dotąd zmiana ta nie nastąpiła¹³. Wobec powyższego w dalszym ciągu bezpośrednie zastosowanie powinna mieć definicja pracy przymusowej wywodząca się z konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy (nr 29) z 1930 roku¹⁴.

⁷ Z. Lasocik, *Handel ludźmi jako przestępstwo i naruszenie praw człowieka – wyzwania dla kryminologii*, „Archiwum Kryminologii” 2007, t. XXVIII, s. 233–254; J. Reznikowski, *Trafficking in human beings as a crime and as a human rights violation*, [w:] R. Piotrowicz, C. Rijken, B. Uhl (red.), *Routledge Handbook of Human Trafficking*, Routledge, 2017, s. 13–20.

⁸ Dz.U. 2009, nr 20, poz. 107.

⁹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW, Dz.U.UE.L.2011.101.1.

¹⁰ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1712 z dnia 13 czerwca 2024 r. w sprawie zmiany Dyrektywy 2011/36/UE w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, Dz.U.UE.L.2024.1712.

¹¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553 ze zm.

¹² W rozumieniu Protokołu z Palermo handel ludźmi stanowią „czynności polegające na: werbowaniu, transporcie, przekazywaniu, przechowywaniu lub przyjmowaniu osób; z zastosowaniem: gróźb lub z użyciem siły, lub też z wykorzystaniem innej formy przymusu, uprowadzenia, oszustwa, wprowadzenia w błąd, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności, lub korzyści dla uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad inną osobą oraz w celu wykorzystania, które obejmuje, jako minimum, wykorzystywanie prostytutki innych osób, lub inne formy wykorzystania seksualnego, pracę lub usługi o charakterze przymusowym, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie, albo usunięcie organów” (art. 3).

¹³ Zob. *Pismo RPO do Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 30 lipca 2021 roku*, XI.071.7.2021.AS, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Do_MSWiA_handel_ludzmi_30.07.2021.pdf [dostęp: 1.09.2024], s. 2.

¹⁴ Konwencja nr 29 dotycząca pracy przymusowej lub obowiązkowej, przyjęta w Genewie dnia 28 czerwca 1930 r., Dz.U. 1959, nr 20, poz. 122, art. 2.

Statystyki

Choć handel ludźmi najczęściej kojarzy się z wykorzystaniem seksualnym, to dominującym w Polsce obszarem eksploatacji jest właśnie praca przymusowa¹⁵. W 2023 roku do świadczenia pracy przymusowej wykorzystanych zostało 213 z 295 osób objętych wsparciem Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla ofiar handlu ludźmi (dalej: KCIK), w 2022 roku osób takich było 167 spośród 254 wszystkich objętych wsparciem¹⁶. Dane te dotyczą ujawnionych przypadków, stanowiących jedynie pewien procent rzeczywistej liczby pokrzywdzonych¹⁷. Jednym z wyzwań stojących przed badaczami problematyki dotyczącej handlu ludźmi na świecie jest rozbieżność danych prezentowanych przez różne ośrodki, co związane jest też z brakiem jednolitego aparatu pojęciowego¹⁸. Na gruncie europejskim najbardziej wiarygodne statystyki publikuje Eurostat, którego raporty dość szczegółowo opisują sposób pozyskiwania danych oraz związane z tym problemy. Zgodnie z informacjami przekazanymi przez państwa członkowskie UE w latach 2010–2012 zostało zarejestrowanych 30 146 pokrzywdzonych¹⁹. W latach 2019–2020 było to 14 311 osób, a w 2022 roku – 10 093 osoby. Z danych Eurostatu wynika też, że w latach 2008–2018 wykorzystanie seksualne było dominującą formą eksploatacji, i choć wciąż tak jest, to począwszy od roku 2019, zauważalny jest wzrost procentowego udziału przypadków wykorzystania pokrzywdzonych do celu świadczenia pracy przymusowej.

W badaniach dotyczących skali zjawiska handlu ludźmi należy wziąć pod uwagę różnice występujące w ustawodawstwach poszczególnych państw oraz rozbieżności w zakresie sposobów ścigania tego przestępstwa. Niekiedy czyny wypełniające znamiona przestępstwa handlu ludźmi kwalifikowane są jako inne czyny zabronione (porwanie, uwięzienie, sutenerstwo). Jak wskazuje I. Dawid-Olczyk, kwalifikacja czynu zabronionego jako handel ludźmi bywa unikana przez prokuratorów i sędziów²⁰.

¹⁵ Jak wskazuje MOP – w skali globalnej niemal 21 milionów osób świadczy pracę przymusową lub obowiązkową (*Global Estimate of Forced Labour*, ILO, Genewa 2012), zob. też P. Kostyło, *Handel ludźmi: aspekty społeczne, normatywne i edukacyjne*, „Roczniki Pedagogiczne” 2024, nr 16(1), s. 63.

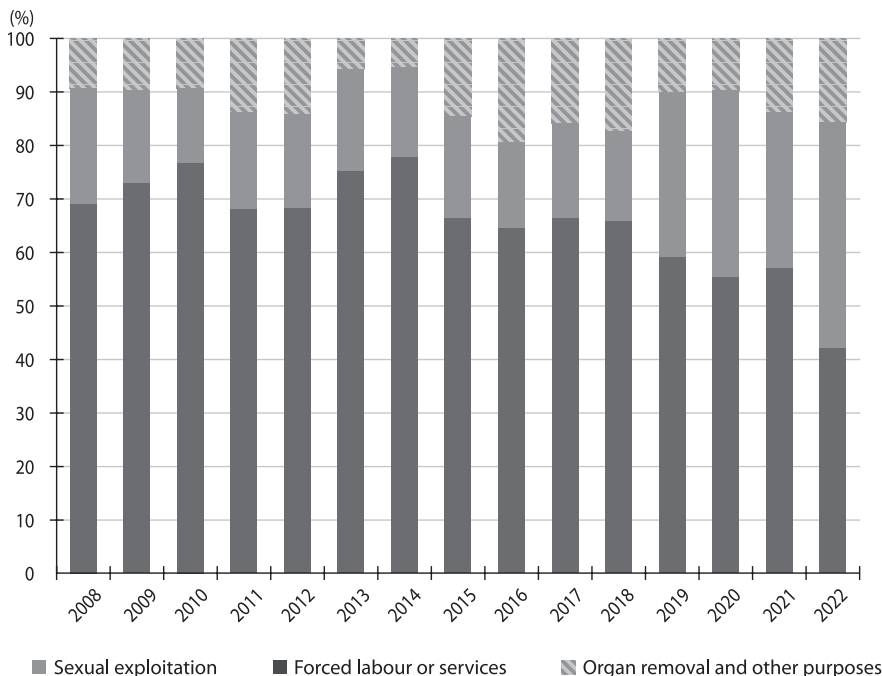
¹⁶ *Sprawozdania roczne*, La Strada, 2017–2022, <https://strada.org.pl/index.php/sprawozdania-roczne/> [dostęp: 1.09.2024].

¹⁷ *Statistics and trends in trafficking in human being in the European Union in 2019-2020 accompanying the Report on the progress made in the fight against trafficking in human beings (Fourth Report)*, European Commission, Brussels, 19.12.2022.

¹⁸ Zob. inicjatywę *Global Slavery Index*, która publikuje dane na temat „współczesnych form niewolnictwa”, które to pojęcie jest pojęciem zbiorczym, obejmującym rozmaite formy wykorzystania, takie jak praca przymusowa, handel ludźmi, przymusowe małżeństwa – <https://www.walkfree.org/global-slavery-index/> [dostęp: 1.09.2024].

¹⁹ *Trafficking in human beings, Statistical working papers*, Eurostat, Luxemburg 2015, s. 13. Raport obejmuje wiele zestawień dotyczących różnych aspektów handlu ludźmi, w tym płci pokrzywdzonych i form eksploatacji.

²⁰ I. Dawid-Olczyk, *Uwagi do prokuratorów na temat współpracy z ofiarami handlu ludźmi z punktu widzenia praktyki*, [w:] L. Mazowiecka (red.), *Ofiary handlu ludźmi*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014, s. 116.

Rysunek 1. Formy wykorzystania ofiar handlu ludźmi zarejestrowane w latach 2008–2022 w UE

Źródło: Eurostat.

Od niedawna w Polsce zauważalny jest wzrost liczby ofiar handlu ludźmi pochodzących z krajów Ameryki Środkowej i Południowej. Według raportów Fundacji La Strada, prowadzącej KCIK na zlecenie Ministra SWiA, w roku 2022 pomocą zostało objętych 50 obywateli Gwatemali, 52 obywateli Kolumbii, 18 obywateli Meksyku i 32 obywatele Wenezueli. To ponad 60% wszystkich osób objętych pomocą (152 z łącznej liczby 254 osób). W 2023 roku dominowali obywatele Kolumbii – 115 osób, podobna do poprzedniego roku była liczba osób pochodzących z Meksyku i Wenezueli (odpowiednio 17 i 32)²¹. Przyczyny tego zjawiska nie są do końca jasne, jednak wskazuje się między innymi na fakt, że większość krajów tego regionu podpisała z Unią Europejską porozumienia o ruchu bezwizowym w celach turystycznych. Ta droga jest wykorzystywana do rekrutowania migrantów, którym obiecuje się, że formalności związane z podjęciem pracy zostaną załatwione już po przybyciu na miejsce.

Środki prawne

W corocznych raportach Departamentu Stanu USA oceniających zaangażowanie poszczególnych państw w przeciwdziałanie handlowi ludźmi wskazywano na problemy

²¹ *Sprawozdania roczne*, dz. cyt.

z identyfikacją ofiar w Polsce. Autorzy raportu z 2022 roku rekomendowali między innymi wzmocnienie kompetencji Państwowej Inspekcji Pracy, której urzędnicy powinni zostać przeszkoleni tak, aby byli w stanie rozpoznać osoby pokrzywdzone przestępstwem handlu ludźmi. W raporcie zwrócono także uwagę na niską liczbę zakończonych postępowań karnych przeciwko sprawcom, brak oferty szkoleń dla sędziów i przedstawicieli organów ścigania uwzględniającej potrzeby osób pokrzywdzonych, czyli opartej na tak zwanym *victim-centered approach*. Powyższe okoliczności sprawiają, że od 2019 roku działania Polski oceniane są jako zadowalające, aczkolwiek nie spełniają one minimalnych standardów wyznaczanych przez amerykańską ustawę *Trafficking Victims Protection Act*²².

Handel ludźmi dotyka niemal wszystkich państw na świecie, niezależnie od tego, czy stanowią one państwa pochodzenia pokrzywdzonych, państwa tranzytu, czy państwa docelowe. Wiele z nich – w tym Polska – występuje w każdej z tych ról. Wśród osób pokrzywdzonych handlem ludźmi są zarówno Polacy, jak i cudzoziemcy. Obywatelstwo nie ma znaczenia z punktu widzenia ścigania sprawców za przestępstwo z art. 189a kodeksu karnego, jednak sytuacja pokrzywdzonych będących obywatelami państw trzecich jest trudniejsza w wymiarze prawnym (konieczność legalizacji pobytu) i faktycznym (nieznajomość języka, zwyczajów, trudności w poszukiwaniu pomocy). Jednym ze środków mających zapewnić wsparcie cudzoziemskim ofiarom handlu ludźmi było wprowadzenie tak zwanego okresu do namysłu (ang. *reflection period*), kiedy to osoba, co do której „istnieje domniemanie, że jest ofiarą handlu ludźmi”, może przebywać legalnie w danym państwie i podjąć w tym czasie decyzję, czy będzie współpracować z organami ścigania²³. Zgodnie z art. 170 i nast. ustawy o cudzoziemcach osoba taka może przebywać w Polsce przez trzy miesiące (cztery miesiące, gdy jest to małoletni)²⁴. Przepisy umożliwiają też cudzoziemcom, którzy podejmą współpracę z organami ścigania, ubieganie się o zezwolenie na pobyt czasowy, a w pewnych sytuacjach także na pobyt stały²⁵.

Analizy Biura Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości (dalej: UNODC) wskazują, że konflikty zbrojne stwarzają dogodne warunki dla handlarzy ludźmi. Walki, jakie toczyły się od 2014 roku w obwodach donieckim i ługańskim, spowodowały, że w Europie odnotowano czterokrotny wzrost ofiar handlu ludźmi wśród obywateli Ukrainy²⁶. Jednak wbrew przewidywaniom liczba ujawnionych w Polsce przypadków przestępstwa handlu ludźmi wśród obywateli Ukrainy nie zwiększyła się po dokonaniu w 2022 roku pełnoskalowej agresji przez Rosję. W 2019 roku były to 24 osoby, w 2020 – 19 osób, w 2021 – 15 osób, w 2022 – 14 osób, a w 2023 – 19 osób. Zauważalny jest wręcz spadek liczby osób objętych wsparciem KCIK wobec lat 2017 i 2018, kiedy to obywatele Ukrainy stanowili większość cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi na terytorium Polski

²² 2022 *Trafficking in Persons*, <https://www.state.gov/reports/2022-trafficking-in-persons-report/> [dostęp: 1.09.2024].

²³ Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2005 r., Dz.U. 2009, nr 20, poz. 107, art. 13.

²⁴ Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach, Dz.U. 2013, poz. 1650.

²⁵ Tamże, art. 176 i 195, ust. 5.

²⁶ *Global report on trafficking in persons*, United Nations Office on Drugs and Crime, 2022, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2022/GLOTiP_2022_web.pdf [dostęp: 1.09.2024].

(48 osób). Przyczyn takiego stanu rzeczy można upatrywać między innymi w regulacjach przyjętych w 2022 roku. Tak zwana specustawa przyznała uchodźcom prawo pobytu w kraju na zasadach równych obywatelom UE²⁷. Obywatele Ukrainy otrzymali dostęp do rynku pracy, systemu edukacji i opieki zdrowotnej. Uzyskali też prawo do otrzymania wyżywienia i zakwaterowania oraz pobierania różnych świadczeń, w tym środków z programu Rodzina 500+. Powyższe okoliczności sprawiły, że osoby te znajdowały się w relatywnie dobrej sytuacji materialnej, przez co były mniej podatne na wykorzystanie. Pomocniczą rolę odgrywało wsparcie oferowane przez organizacje pozarządowe zajmujące się pomocą obywatelom Ukrainy, wiele z nich powstało lub rozwinęło się po wybuchu wojny i wciąż kontynuuje swoją działalność. Jednocześnie powyższe okoliczności mogły sprawić, że osoby, które doznały jakiejś formy wykorzystania, nie decydowały się na zgłoszenie tego faktu organom ścigania i poprzestawały na uzyskaniu wsparcia oferowanego przez podmioty państwowe lub organizacje pozarządowe. Niewątpliwie jednak sytuacja finansowa obywateli Ukrainy, którzy opuścili państwo w wyniku wojny, jest lepsza niż sytuacja migrantów ekonomicznych pochodzących spoza państw UE. Możliwe jest jednak jej pogorszenie w momencie planowanego ograniczenia przez Polskę dotychczasowej pomocy, która ma trwać do 30 czerwca 2024 roku. Odtąd grupa ta może na nowo stać się bardziej podatna na rozmaite formy wykorzystania.

Wyzwania

Wśród istotnych problemów związanych z szeroko pojętym zwalczaniem przestępstwa handlu ludźmi wskazuje się również na konieczność zapewnienia szczególnego wsparcia i ochrony dla małoletnich pokrzywdzonych oraz zapewnienia pokrzywdzonym mechanizmów ochrony przed ściganiem za przestępstwa, do popełnienia których zostali zmuszeni (na przykład zmuszanie do kradzieży czy przemytu narkotyków). Zgodnie z art. 8 Dyrektywy 2011/36/UE właściwe organy krajowe powinny być uprawnione do odstąpienia od ścigania lub nakładania sankcji na pokrzywdzonych handlem ludźmi za ich udział w działalności przestępczej, do której zostali zmuszeni w bezpośredniej konsekwencji tego, iż padli ofiarą tego przestępstwa. *Ratio legis* takiego rozwiązania znajdziemy w Preambule, która stanowi, iż ma ono na celu „ochronę praw człowieka przysługujących ofiarom, zapobieżenie dalszej wiktymizacji oraz zachęcenie ich do zeznawania w postępowaniu karnym przeciwko sprawcom”. „Ofiary handlu ludźmi należy [...] chronić przed ściganiem oraz karaniem za działania przestępcze, takie jak korzystanie z fałszywych dokumentów, oraz przestępstwa na podstawie przepisów dotyczących prostytucji oraz imigracji, do których popełnienia osoby te zostały zmuszone w bezpośredniej konsekwencji tego, iż stały się ofiarą handlu ludźmi”. Ochrona taka nie powinna jednak wykluczać ścigania lub

²⁷ Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, Dz.U. 2023, poz. 103 ze zm. Ustawa ta podniosła też kary wobec sprawców, którzy dopuścili się przestępstwa handlu ludźmi „w czasie trwania konfliktu zbrojnego na terytorium Ukrainy” (art. 72).

karania za przestępstwa popełnione z własnej woli²⁸. Przesłankami przemawiającymi za odstąpieniem od ścigania są zatem: przymus i bezpośredni związek pomiędzy byciem osobą pokrzywdzoną handlem ludźmi a popełnieniem przestępstwa. Warto jednak podkreślić, że omawiany przepis nie kreuje uprawnienia po stronie pokrzywdzonych, a jedynie upoważnia właściwe organy do odstąpienia od ścigania lub niestosowania wobec nich sankcji²⁹.

Pełne wdrożenie Dyrektywy 2011/36/UE w jej pierwotnym brzmieniu wymagałoby ponadto przyjęcia skutecznego reżimu odpowiedzialności karnej osób prawnych³⁰. Instrument ten przewiduje odpowiedzialność podmiotów zbiorowych i proponuje sankcje w postaci kar pieniężnych, pozbawienia prawa do korzystania ze świadczeń publicznych, czasowego lub stałego zakazu prowadzenia działalności gospodarczej, umieszczenia pod nadzorem sądowym, likwidacji sądowej czy też czasowego lub stałego zamknięcia zakładów wykorzystywanych do popełnienia przestępstwa³¹. Środki takie można by stosować między innymi wobec agencji pracy, które obecnie nie ponoszą odpowiedzialności za sprowadzanych z zagranicy pracowników. Przed państwami należącymi do UE stoi ponadto wyzwanie związane z dostosowaniem wewnętrznych przepisów prawa do nowego brzmienia Dyrektywy zgodnie ze zmianami przyjętymi w czerwcu 2024 roku³². Wymaga ona między innymi rozszerzenia definicji handlu ludźmi, tak by uwzględniała także wykorzystanie „do macierzyństwa zastępczego, przymusowego małżeństwa lub nielegalnej adopcji”³³. Na wprowadzenie w życie przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych niezbędnych do wdrożenia Dyrektywy państwa członkowskie mają czas do 15 lipca 2026 roku.

Wnioski końcowe

Choć od czasu przyjęcia Protokołu z Palermo wiele państw, w tym Polska, przyjęło szereg przepisów dotyczących przeciwdziałania handlowi ludźmi, to jednak trudno uznać wysiłki podejmowane w tym obszarze za zadowalające³⁴. Obszarem wymagającym zwiększonej uwagi – zarówno w skali krajowej, jak i globalnej – jest przeciwdziałanie handlowi ludźmi. Nadmierne koncentrowanie się na ściganiu i karaniu sprawców tego przestępstwa powoduje odwrócenie uwagi od problemów leżących u jego podstaw. Nie umniejszając

²⁸ Zob. D. Derenčinović, *Comparative Perspectives On Non-Punishment Of Victims Of Trafficking In Human Beings*, „Annales de la Faculté de Droit d’Istanbul” 2014, vol. XLVI, no. 63, s. 3–20.

²⁹ Z. Lasocik (red.), *Niekarność ofiar handlu ludźmi – wstępna diagnoza problemu*, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi. Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2013.

³⁰ Zob. art. 16 ust. 1 pkt 9 Ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, Dz.U. 2002, nr 197, poz. 1661.

³¹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE, dz. cyt., art. 6.

³² Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1712 z dnia 13 czerwca 2024 r. w sprawie zmiany Dyrektywy 2011/36/UE w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, dz. cyt.

³³ Tamże, art. 2, ust. 3.

³⁴ A.T. Gallagher, *Four dangerous assumptions about human trafficking*, 2017, <https://www.weforum.org/agenda/2017/08/4-fallacies-slowng-the-fight-against-human-trafficking/> [dostęp: 1.09.2024].

roli, jaką w zwalczaniu handlu ludźmi odgrywają organy wymiaru sprawiedliwości, trzeba podkreślić, że należałoby zwrócić się ku lekceważonym zazwyczaj systemowym przyczynom tego procederu. Stwierdzenie to jest szczególnie aktualne w odniesieniu do handlu ludźmi w celu wykorzystania do świadczenia pracy przymusowej – wiele osób decyduje się bowiem na bycie wykorzystywanym, nie widząc żadnej realnej lub akceptowalnej alternatywy³⁵. Wskazuje się, że eliminacja handlu ludźmi wymaga przemyślanych i długoterminowych rozwiązań, gdyż walka z tak zwanymi współczesnymi formami niewolnictwa jest w dużej mierze kwestią związaną ze sprawiedliwością społeczną³⁶. Zwalczanie ubóstwa, bezrobocia, nierówności płci, połączone z promowaniem zasad uczciwego zatrudnienia, dostępu do pomocy społecznej i wymiaru sprawiedliwości uznać należy za konieczne elementy systemowego przeciwdziałania handlowi ludźmi³⁷.

Bibliografia

Dawid-Olczyk I., *Uwagi do prokuratorów na temat współpracy z ofiarami handlu ludźmi z punktu widzenia praktyka*, [w:] L. Mazowiecka (red.), *Ofiary handlu ludźmi*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.

Derenčinović D., *Comparative Perspectives On Non-Punishment Of Victims Of Trafficking In Human Beings*, „Annales de la Faculté de Droit d’Istanbul” 2014, vol. XLVI, no. 63, s. 3–20.

Gallagher A.T., *Four dangerous assumptions about human trafficking*, 2017, <https://www.weforum.org/agenda/2017/08/4-fallacies-slowing-the-fight-against-human-trafficking/> [dostęp: 1.09.2024].

Gareis C., *Das Heutige Völkerrecht und der Menschenhandel – Eine völkerrechtliche Abhandlung, zugleich Ausgabe des deutschen Textes der Verträge vom 20. Dezember 1841 und 29. März 1879*, Giessen 1879.

Gebrewold B., *Human Trafficking and Structural Violence*, [w:] B. Gebrewold, J. Kostenzer, A. Müller (red.), *Human Trafficking and Exploitation: Lessons from Europe*, Routledge, Londyn 2017.

Głogowska-Balcerzak A., *Standardy zwalczania handlu ludźmi w prawie międzynarodowym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2019.

Głogowska-Balcerzak A., *Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Rantsev v. Cypr i Rosja – handel ludźmi a artykuł 4 EKPC*, [w:] A. Wyrozumka (red.), *Swoboda*

³⁵ Zob. K. Skrivanova, *Between decent work and forced labour: examining the continuum of exploitation*, The Joseph Rowntree Foundation, 2010.

³⁶ J. Quirk, *Trafficked into slavery*, „Journal of Human Rights” 2007, vol. 6, s. 186.

³⁷ Konieczność eliminacji handlu ludźmi została też uwzględniona w ramach agendy Zrównoważonego Rozwoju ONZ. Target 5.2: „Eliminate all forms of violence against all women and girls in the public and private spheres, including trafficking and sexual and other types of exploitation”; target 8.7: „Take immediate and effective measures to eradicate forced labour, end modern slavery and human trafficking and secure the prohibition and elimination of the worst forms of child labour”; target 16.2: „End abuse, exploitation, trafficking and all forms of violence against and torture of children”. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 25 września 2015 r. *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*, A/RES/70/1, United Nations. Więcej na temat socjoekonomicznych czynników wpływających na podatność na handel ludźmi zob. B. Gebrewold, *Human Trafficking and Structural Violence*, [w:] B. Gebrewold, J. Kostenzer, A. Müller (red.), *Human Trafficking and Exploitation: Lessons from Europe*, Routledge, Londyn 2017.

orzekania sądów międzynarodowych, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014, s. 51–64.

Kostyło P., *Handel ludźmi: aspekty społeczne, normatywne i edukacyjne*, „Roczniki Pedagogiczne” 2024, nr 16(1), s. 59–75.

Lasocik Z. (red.), *Niekaralność ofiar handlu ludźmi – wstępna diagnoza problemu*, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi. Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2013.

Lasocik Z., *Handel ludźmi jako przestępstwo i naruszenie praw człowieka – wyzwania dla kryminologii*, „Archiwum Kryminologii” 2007, t. XXVIII, s. 233–254.

Nowicki M.A., *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2010*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.

Obokata T., *Trafficking of Human Beings from a Human Rights Perspective: Towards a Holistic Approach*, Martinus Nijhoff Publishers, Boston 2006.

Pismo RPO do Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 30 lipca 2021 roku, XI.071.7.2021. AS, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Do_MSWiA_handel_ludzmi_30.07.2021.pdf [dostęp: 1.09.2024].

Quirk J., *Trafficked into slavery*, „Journal of Human Rights” 2007, vol. 6, s. 181–207.

Reznikowski J., *Trafficking in human beings as a crime and as a human rights violation*, [w:] R. Piotrowicz, C. Rijken, B. Uhl (red.), *Routledge Handbook of Human Trafficking*, Routledge, 2017, s. 13–20.

Skrivankova K., *Between decent work and forced labour: examining the continuum of exploitation*, The Joseph Rowntree Foundation, 2010.

Akty prawne

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW, Dz.U.UE.L.2011.101.1.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1712 z dnia 13 czerwca 2024 r. w sprawie zmiany Dyrektywy 2011/36/UE w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, Dz.U.UE.L.2024.1712.

Konwencja nr 29 dotycząca pracy przymusowej lub obowiązkowej, przyjęta w Genewie dnia 28 czerwca 1930 r., Dz.U. 1959, nr 20, poz. 122.

Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2005 r., Dz.U. 2009, nr 20, poz. 107.

Konwencja w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji z 2 grudnia 1949 r., Dz.U. 1952, nr 41, poz. 278.

Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z 15 listopada 2000 r., Dz.U. 2005, nr 18, poz. 160.

Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, A/RES/70/1, United Nations.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553 ze zm.

Ustawa z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, Dz.U. 2002, nr 197, poz. 1661.

Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach, Dz.U. 2013, poz. 1650.

Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, Dz.U. 2023, poz. 103 ze zm.

Raporty

2022 Trafficking in Persons, <https://www.state.gov/reports/2022-trafficking-in-persons-report/> [dostęp: 1.09.2024].

Global Estimate of Forced Labour, ILO, Genewa 2012.

Global report on trafficking in persons, United Nations Office on Drugs and Crime, 2022, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2022/GLOTiP_2022_web.pdf [dostęp: 1.09.2024].

Sprawozdania roczne, La Strada, 2017–2022, <https://strada.org.pl/index.php/sprawozdania-roczne/> [dostęp: 1.09.2024].

Statistics and trends in trafficking in human being in the European Union in 2019-2020 accompanying the Report on the progress made in the fight against trafficking in human beings (Fourth Report), European Commission, Brussels, 19.12.2022.

Trafficking in human beings, Statistical working papers, Eurostat, Luxemburg 2015.